

Tomasz Pawlikowski

ORCID: 0000-0003-0618-611X
Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy

Marcin Śmiglecki SJ (1563–1618) i jego *Logika*. Egzemplarze dzieła przechowywane w księgozbiorach polskich bibliotek

**Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) and His
Logica. Copies of the Work in the Collections
of Polish Libraries**

Abstrakt

Cel artykułu jest dwojaki. Po pierwsze, ma on zaprezentować dzieło Marcina Śmigleckiego pt. *Logica* – jedną z najwybitniejszych prac polskich nurtu tzw. „drugiej scholastyki”, cieszącą się dużym zainteresowaniem w Europie zachodniej. Ma przybliżyć okoliczności powstania dzieła – głównie te związane z pracami zakonnej cenzury w Rzymie – oraz przypomnieć samą postać Śmigleckiego i motywy, które przyświecały jego pracy. Po drugie, chodziło o sporządzenie pełnej listy egzemplarzy *Logica Martini Smigleccii*, przechowywanych w polskich bibliotekach, wraz z możliwie najpełniejszym ich opisem fizycznym, a także ze wskazaniem ich proveniencji.

Materiałem badawczym były więc nie tylko treści źródłowe, zawarte w samym dziele i w archiwalnej dokumentacji, ale nade wszystko egzemplarze dzieła Śmigleckiego, katalogi i inwentarze biblioteczne. Cennych wskazówek i ustaleń dostarczyły także opracowania, w szczególności praca

księży Romana Darowskiego SJ i Franciszka Bargieła SJ pt. *Logica Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów* (2016), publikacje Ludwika Nowaka, Kazimierza Drzymały, a także literatura historyczna i historyczno-filozoficzna z XIX i początków XX w.

Metodami pracy, poza analizą źródeł i opracowań, co naturalne w tym przypadku, była kwerenda biblioteczna. Znaczną pomocą w tym względzie okazały się zasoby zgromadzone w bibliotekach cyfrowych, co otworzyło możliwość wykonania zdjęć lub skanów, pozwalających na dłuższą i wnikliwszą pracę nad materiałem badawczym oraz na jego znaczne powiększenie optyczne. Ustalono, że polskie biblioteki posiadają co najmniej egzemplarze 3 z 4 wydań *Logiki*. Egzemplarzy pełnych lub niekompletnych dzieła jest znacznie więcej niż wskazuje centralny katalog starych druków Biblioteki Narodowej i znajdują się one w 22 placówkach. W wyniku badań proveniencyjnych ustalono niektórych dawnych posiadaczy dzieła, m. in. liczące się w Rzeczypospolitej kolegia jezuickie w Łomży i Kaliszu.

Słowa kluczowe: Marcin Śmiglecki, *Logica Martini Smigleccii*, badania historyczne, badania proveniencyjne

Abstract

The purpose of the article is twofold. Firstly, it is to present Marcin Śmiglecki's *Logica*, one of the most outstanding Polish works of the so-called "second scholasticism", which is enjoying a great interest in Western Europe. Then, the circumstances of the book's creation, related to the opinions of religious censorship in Rome are presented, as is its creator and the objectives that guided his work, which were fully accomplished. Secondly, the aim was to make a complete list of the *Logica Martini Smigleccii* copies held in Polish libraries, together with the fullest possible physical description and indication of their provenance. This is why the research material was not limited to source content of the work itself and the archival documentation, but above all, copies of *Logica*, catalogs, and library inventories. Valuable clues and findings have also been provided by studies, in particular the work of Roman Darowski, S.J., and Franciszek Bargiel, S.J., titled *Logica Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów* (2016), on top of publications by Ludwik Nowak, Kazimierz Drzymała, as well as historical and historical-philosophical literature from the 19th and early 20th centuries. The study method, apart from the analysis of sources and studies, was, naturally, the library query. The resources of digital libraries, taking of photographs or scans, which allowed for longer working times on the research material and considerable optical enlargement, were a considerable help. It has been established that Polish libraries possess at least 3 out of 4 editions

of *Logica*. There are many more complete or incomplete copies of the book than indicated in the Old Prints Central Catalog of the National Library and they are found in 22 institutions. As a result of provenance research, some of the work's former owners have been identified, including important the Jesuit colleges in Łomża and Kalisz.

Keywords: Marcin Śmiglecki, editions of *Logica Martini Smigleccii*, historical research, history of philosophy aspects, provenance research

Wstęp

Niniejszy tekst kierowany jest przede wszystkim do historyków filozofii, zainteresowanych nie tylko poglądami Marcina Śmigleckiego, ale także wydaniem jego dzieła pt. *Logica* oraz dostępnością w polskich bibliotekach poszczególnych egzemplarzy wspomnianej publikacji. Są to starodruki dość rzadkie w naszym kraju. Poruszane tutaj zagadnienia wydają się więc interesujące poznawczo także dla bibliotekoznawców. Omówienie ich poprzedzam biogramem naszego czołowego scholastyka przełomu XVI i XVII stulecia. Dane dotyczące życia Śmigleckiego uzupełniam przybliżeniem pewnych wątków związanych z okolicznościami powstania i opublikowania jego dzieła pt. *Logica*, tj. kwestią *Dedykacji* (zawartych we wszystkich jej wydaniach) oraz z zastrzeżeniami rzymskiej cenzury.

Jeśli chodzi o część bibliotekoznawczą artykułu, to przedstawia ona wyniki kwerendy przeprowadzonej w krajowych bibliotekach, przy uwzględnieniu katalogów polskich instytucji poza granicami kraju. Wobec niewielkiego jeszcze powiązania katalogów lokalnych z centralnymi, np. WorldCat.org, trudno byłoby uzyskać dziś wiarygodne informacje o stanie zachowania się egzemplarzy dzieła w jakiejś szerszej grupie krajów. Wyściowym źródłem informacji w tym względzie był Centralny katalog starych druków z Biblioteki Narodowej.

Po przeszukiwaniu szeregu katalogów i konsultacji z licznymi bibliotekarzami, nie potwierdzono obecności niektórych starodruków w nim notowanych, znaleziono zaś inne, nie uwzględnione tam. Zatem dane sprzed lat (nie tak wielu) okazały się częściowo nieaktualne. Mimo wszystko, nie można odmówić mu przydatności dla przeprowadzania

kwerend. Uwzględnia on bowiem ogromną ilość zbiorów starodrucznych, o czym pisano w *Informatorze* wydanym w 1995 r.¹

Zamieszczone w części drugiej niniejszego artykułu opisy poszczególnych egzemplarzy dzieła zatytułowanego *Logica*, wykraczające poza standard katalogowy, nie są proporcjonalnie rozbudowane. W miarę możliwości podawane są jednak proveniencje i cechy szczególne egzemplarzy. Przedstawione poniżej wyniki kwerendy, prowadzonej – dodajmy – w okresie pandemii, wskazują więc na pewien rozpoznany obszar, potencjalnie mogący być w przyszłości dziedziną dalszych badań. Poza środowiskiem bibliotecznym korzyści z ich publikacji odniosą przede wszystkim historycy filozofii. Jakkolwiek dla nich liczy się zwłaszcza treść dzieła, to jednak pomocnicza informacja o zachowanych w kraju egzemplarzach pracy Śmigleckiego ułatwi im (w razie potrzeby) dostęp do oryginału, a ujawnione proveniencje wskażą na ośrodki, w których w dawnych wiekach można było korzystać z owego dzieła.

Przedstawione tu ustalenia uzupełniają i rozszerzają dane zawarte w wydanej w 2016 r. pracy księży – Romana Darowskiego SJ i Franciszka Bargieła SJ pt. *Logica Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*². Doceniając wagę tej publikacji, nadmienimy, że jedynie ogólnie wspomniano tam o Centralnym katalogu starych druków w Bibliotece Narodowej. Podano jednak wiele innych informacji o wydaniach dzieła, w szczególności wskazano na pominięty w tymże katalogu egzemplarz *Logica Martini Smigleccii Societatis Iesv, S. Theologiae Doctoris. Selectis Disputationibus & quaestionibus illustrata, Et in duos tomos distributa [...]*, Oxoniae [...] 1638³.

Uwagi o życiu M. Śmigleckiego i jego *Logice*

Marcin Śmiglecki urodził się prawdopodobnie 11 XI 1563 r. we Lwowie, gdzie zamieszkiwał w dzieciństwie, chociaż jego rodzina pochodziła ze Śmigła w Wielkopolsce, zmarł zaś 26 VII 1618 roku. w Kaliszu. Przyszły

1 Maria Zychowicz, *Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej. Informator* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1995). W czerwcu 2021 r. otrzymałem drogą mailową z Biblioteki Narodowej wiadomość, że prace nad Centralnym katalogiem starych druków zamknięto w 2010 r. rokuDo tego czasu uzupełniano go o nowe karty. Jest on dostępny online pod adresem: https://polona.pl/card_catalogs/?sort=title%20asc (dostęp: 7.10.2021).

2 Roman Darowski, Franciszek Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów* (Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie: Wydawnictwo WAM, 2016), 48–51.

3 *Ibidem*, 51.

autor dzieła *Logica Martini Smigleccii* kształcił się najpierw w szkole katedralnej we Lwowie, następnie, od 1579 roku pobierał nauki w jezuickim kolegium w Pułtusku, zaś od 1580 r. uczył się w Rzymie, gdzie w 1581 roku wstąpił do zakonu jezuitów. Od 1582 roku Śmiglecki studiował filozofię i teologię w jezuickim kolegium rzymskim, m.in. pod kierunkiem Francisco Suáreza i Roberto Bellarmino. Po powrocie do Polski, w 1586 roku Śmiglecki rozpoczął wykłady z filozofii i teologii na Akademii Wileńskiej, będąc także przez pewien czas jej kanclerzem. W latach 1600–1602 Śmiglecki był rektorem kolegium jezuickiego w Pułtusku, gdzie utworzył kurs filozoficzny dla świeckich i dostosował tryb studiów do ogłoszonej w roku 1599 *Ratio studiorum*. Reformę nauczania Śmiglecki przeprowadził także w Poznaniu, gdzie funkcję rektora pełnił w latach 1602–1607. Następnie zajmował analogiczne stanowisko w kolegium w Kaliszu, ale z przerwami spowodowanymi jego udziałem w innych wydarzeniach zakonnych. Działo się to w okresie między wrześniem 1607 a marcem 1609 roku. Później Śmiglecki pełnił tutaj także inne istotne funkcje, m.in. prefekta studiów filozoficznych i teologicznych (od 1611). Od marca 1609 do 7 lipca 1618 roku. pełnił funkcję konsultora prowincjała Stanisława Gawrońskiego. Śmiglecki uczestniczył także w wielu kongregacjach zakonnych, m.in. VII kongregacji generalnej, na której (po śmierci słynnego Klaudiusza Aquavivy) nowym generałem jezuitów został wybrany Mucjusz Vitelleschi, co miało miejsce 15 listopada 1615 roku⁴.

Marcin Śmiglecki znany jest przede wszystkim jako autor dzieła *Logica*, wydanego po raz pierwszy w Ingolstadt (1618), następnie zaś w Oksfordzie (1634, 1638, 1658) – publikacji cenionej w całej siedemnastowiecznej Europie Zachodniej⁵. Wydaje się, że *Logica* cieszyła się dobrą

-
- 4 Najpełniejszą biografię prezentowanego myśliciela stanowi publikacja Kazimierza Drzymały, *Ks. Marcin Śmiglecki T. J.* (Kraków: Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego, 1981), passim. Jej swoiste streszczenie stanowi artykuł tegoż autora *Marcin Śmiglecki TJ (1563–1618)*, „*Studia Historyczne*” 21 (1978), z. 1: 25–43. Skróctową, choć szczegółową biografię M. Śmigleckiego podał także o. Roman Darowski, *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku* (Kraków: Fakultet Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1994), 187–189; R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 27–31. Korzystałem też z własnych opracowań: Tomasz Pawlikowski, Śmiglecki Marcin, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 9 (Lublin: PTTA, 2008), 339–341; idem, Śmiglecki Marcin, w: *Encyklopedia Filozofii Polskiej*, t. 2, (Lublin: PTTA, 2011), 690–691 (przedruk z PEF z nieznacznymi uzupełnieniami bibliograficznymi).
- 5 *Logica Martini Smigleccii [...] Selectis disputationibus et quaestionibus illustrata [...]*, I-II, (Ingolstadt: Typographia Ederiana, 1618). Zob. R. Darowski, *Filozofia w szkołach jezuickich*, 192–193; Ludwik Nowak, *Wstęp*, w: Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum Aristotelis*, t. 1, (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1987), 17; R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 30–31.

reputacją w Anglii i Francji, a w kształceniu uniwersyteckim używana była jeszcze co najmniej przez kilkadziesiąt lat od pierwszego wydania. Maurycy Straszewski twierdził nawet, że w Anglii po dzieło Śmigleckiego sięgano jeszcze w XIX wieku⁶. Wielkie uznanie dla tego dzieła podkreślał znany badacz poglądów Śmigleckiego – Ludwik Nowak SDB, który w swoim artykule przytoczył także opinie innych autorów w tym względzie (powtórzone w znacznej części za Henrykiem Struve)⁷.

Chociaż *Logica* była dziełem z zakresu logiki, to w jej treści uwagę zwracają fragmenty poświęcone zagadnieniom dziś zaliczanym raczej do teorii bytu oraz do metafizyki poznania. Wskazują na to także nowe (choć wciąż nieliczne) publikacje dotyczące pracy Śmigleckiego, poświęcone zawartym tam wątkom metafizycznym, ponadto, akcentujące zbliżenie myśli naszego scholastyka do poglądów Francisco Suáreza⁸. Według opinii Jana Czerkawskiego filozofia Śmigleckiego pozostaje jednak zasadniczo w nurcie tomistycznym⁹.

Roman Darowski i Waldemar Voisé wskazywali w tym względzie na wpływy poglądów zarówno Arystotelesa, jak i św. Tomasza z Akwinu oraz Suáreza. Jednocześnie Voisé akcentował dążenie Śmigleckiego do niezależności myślowej od tradycji scholastycznej, przejawiające się w podkreślaniu przewagi doświadczenia nad teorią i w nadawaniu logice charakteru praktyczno-użytkowego, co zbliżało poglądy naszego

6 Podobno kwestia z tego dzieła została przedłożona do wyjaśnienia Johnathanowi Swiftovi (późniejszemu autorowi *Podróży Guliwera*) podczas składania egzaminu bakałarskiego na uniwersytecie w Dublinie w 1685 roku. – Wiktor Wąsik, *Historia filozofii polskiej*, t. 1 (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1958), 72; Maurycy Straszewski, *Historia filozofii w Polsce*, przerobił i uzupełnił ks. Franciszek Kwiatkowski T. J. (Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów, 1930), 17. Informację o egzaminie z 1685 powtarzają także inni nasi autorzy za Hipolitem Tainem: Hippolyte Taine, *Histoire de la littérature anglaise*, vol. 3, (Paris: Hachette, 1863), 176.

7 Henryk Struve, *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych* (Warszawa: nakładem autora, 1911, Wydanie drugie, w dwójnasób pomnożone), 185–186; L. Nowak, „Logika” dziełem życia, w: K. Drzymała, *Ks. Marcin Śmiglecki T. J.*, 92; L. Nowak, *Logika Marcina Śmigleckiego w opinii współczesnych i późniejszych*, „Ruch Filozoficzny” 26 (1968) z. 3: 219–222; Izydora Dąmbska, *Kilka uwag o Marcinie Śmigleckim i jego logice*, *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Seria E (1973) z. 5: 3–9.

8 Wymienić tutaj należy przede wszystkim następujące prace: L. Nowak, *Gnozeologiczne poglądy Marcina Śmigleckiego*, w: *Z historii polskiej logiki* (Wrocław – Warszawa: Ossolineum, 1981), 113–172; Jan Czerkawski, *Humanizm i scholastyka*, Lublin 1992, s. 182–192; Gino Roncaglia, *Smiglecius on „entia rationis”*, *Vivarium* 33 (1995): 27–49. Do tych pozycji można dodać także publikację mojego autorstwa, podejmującą wątek metafizyczny i teoriopoznawczy: *Metafizyczne założenia koncepcji prawdy w Logice Marcina Śmigleckiego*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 21 (2015) 1: 7–28.

9 J. Czerkawski, *Humanizm i scholastyka*, 177–178.

autora do nowożytnych filozofów angielskich. Niekiedy doszukiwano się tutaj nawet prekursorstwa w stosunku do sensualizmu Johna Locke'a, co zadaniem niektórych miało decydować o popularności dzieła *Logica* na Wyspach Brytyjskich¹⁰.

Zwróćmy jednak uwagę, że opinię o wielkim uznaniu dla pracy Śmigleckiego w Europie zachodniej, upowszechnili przede wszystkim polscy autorzy dziewiętnastowieczni. Nieco dłuższe ustępy na ten temat znajdziemy w *Historii logiki* wspomnianego już Henryka Struve, a krótsze uwagi u autorów, z których wskazówek Struve korzystał, tj. Michała Balińskiego¹¹, Lesława Łukaszewicza¹² i Jana Waszkiewicza¹³. Niewątpliwie, *Logica Martini Smigleccii* cieszyła się pewną popularnością w Europie zachodniej, niemniej jednak pozostaje wątpliwość, czy obecnie, podkreślając jej ówczesny rozgłos, w gruncie rzeczy nie sugerujemy się jedynie kilkoma wzmiankami, powielanymi przez kolejne pokolenia badaczy i w związku z tym, czy nie przeceniamy jej szerokiego oddziaływania? Przykładowo, sama hipoteza o związkach poglądów naszego scholastyka z późniejszym sensualizmem wymagałaby gruntownego przeanalizowania treści wskazanego dzieła pod tym kątem.

Mało podnoszonym przez historyków filozofii jest pewien wątek osobisty Śmigleckiego, związany z przygotowaniem przez niego dzieła jego życia. Otóż, Śmiglecki swoje wykształcenie zawdzięczał wsparciu kanclerza i hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego, któremu następnie sprzeniewierzył się w pewien sposób, idąc za głosem powołania. Sfinansowanie studiów i protekcja okazana młodemu Śmigleckiemu ze strony możnowładcy, związane były z planem Zamoyskiego dotyczącym zapewnienia dobrze przygotowanej kadry dla mającej powstać Akademii Zamojskiej. W związku z tym już po wstąpieniu Śmigleckiego do nowicjatu jezuitów w Rzymie (3 X 1581 r.) Zamoyski interweniował u hierarchów kościelnych. Jednak starania możnowładcy okazały się bezowocne wobec trwania w swym zamiarze przyszłego autora dzieła *Logica*.

10 R. Darowski, *Filozofia w szkołach jezuickich*, 209–211; W. Voisé, *Marcin Śmiglecki: Logika (1618) Zamość, Oxford i perspektywy*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 39 (1994) nr 3–4: 118–120.

11 Michał Baliński, *Dawna Akademia Wileńska: próba jej historii: od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*, (Petersburg: nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1862), 96. Autor ten używa formy nazwiska „Szmiglecki”.

12 Lesław Łukaszewicz, *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego* (W Krakowie: w Księgarni Stan. Gieszkowskiego, 1838, wyd. 2), 33. To samo powtarza w wydaniu 3, na s. 137.

13 *Początki logiki. Przekład z angielskiego, w wielu miejscach pomnożony dodatkami i rzutem oka na historią logiki; pracą Jana Waszkiewicza* (Wilno: nakładem i drukiem Th. Glücksberga, 1830), 115–116.

Po powrocie do Polski, w roku 1586, Śmiglecki został profesorem filozofii na otwartej w 1579 r. jezuickiej Akademii Wileńskiej, przyjmując święcenia kapłańskie, co miało miejsce prawdopodobnie w roku 1587 lub 1588¹⁴. Poczucie zobowiązania sprawiło jednak, że dzieło swego życia¹⁵, Śmiglecki poprzedził *Listem dedykacyjnym (Epistola dedicatoria)*, skierowanym bezpośrednio do Tomasza Zamoyskiego, syna wielkiego kanclerza. List ten, stanowiący osobny utwór i *nota bene* drukowany we wszystkich wydaniach *Logica Martini Smigleccii* (również oksfordzkich), zawiera znamienne słowa:

Debeam memoriam nunquam interituram Patri tuo, cuius non benevolentiam tantum, sed beneficentia etiam exitit in me singularis, atque eidem studiorum meorum consecrare fructus, cuius auspiciis literas fidentius tractare coepi.,

czyli:

Zobowiązany pamięci nigdy nie zatraconej twego Ojca, którego nie tylko dobroć, lecz dobrodziejstwa mnie dotyczyły, i jemu poświęcam owoc moich studiów, pod którego patronatem śmieję pisać zacząłem¹⁶.

Niewiele brakowało, aby najważniejsze dzieło Śmigleckiego nie zostało dopuszczone do druku przez cenzurę jezuicką w Rzymie. Rękopis pracy jezuita trafił tam w styczniu 1615 r. a w dokumencie datowanym na 19 marca, podpisanym przez czterech cenzorów (Joannes Camerot, Nicolaus Godegno, Baltasar Delcostilli i Joannes Lorinus), stwierdzono niemożliwość wydania dzieła w obecnym stanie, ponieważ zawierać miało ono opinie niewłaściwie referowane lub niesłyszane w szkole jezuickiej, zaś jego autor na ich poparcie zbyt rzadko przytaczał słowa powszechnie uznanych autorytetów¹⁷.

14 Stanisław Łempicki, *Działalność Jana Zamoyskiego na polu szkolnictwa 1573–1605* (Kraków: Książnica Polska, 1921), 62–64, 72–76, 270–271; Tenże, *Jan Zamoyski, jezuita i skarga: (kilka uzupełnień i przyczynków)*, (Lwów: „Drukarnia Polska”, 1912), 10, 12–13, 15, 17, 20, 25. Liczne dokumenty na ten temat zawiera publikacja *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 2, 1580–1582, wyd. Józef Siemieński, ([Kraków]: nakładem Maurycego Zamoyskiego, 1909), poz. 397, 432–434, 444, 528–529, 689.

15 L. Nowak, „Logika” dziełem życia, 83–93.

16 *Logica Martini Smigleccii* (Ingolstadii: Ex Typographeo Ederiano apud Elisabetham Angermariam, viduam, 1618), [2] nienumerowana.

17 ARSI [Centralne Archiwum Jezuitów w Rzymie], FG 654, f. 332; cytuję zgodnie z konwencją przyjętą w: Andrzej Paweł Bieś, et al., *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa*

Mimo zabiegów Śmigleckiego podjętych w Rzymie jesienią 1615 r. i zleceniu przez nowego generała zakonu Mucjusza Vitelleschiego dokonania kolejnej cenzury dzieła, jednak opinia komisji nie zmieniła się, o czym informował Joannes Lorinus w liście do generała z 27 I 1616 r. Jedynym efektem tych prac był nowy dokument, złożony z trzypunktowych *Censurae generales* oraz liczących ok. 150 punktów *Censurae particulares*, z których ostatni dotyczył 581 strony niezachowanego rękopisu pracy Śmigleckiego¹⁸. Jak zauważył Darowski, również te drugie prace w zamierzeniu nie obejmowały całości rękopisu, gdyż tytuł do całości brzmiał: *Censurae in Logicam P. Martini Smigletii usque ad Praedicamentum Relationis exclusiue*. Jak trafnie dodał Darowski, być może jednak aktualnie nie dysponujemy drugą częścią *Censurae particulares*, powierzoną innemu zespołowi¹⁹. Z drugiej strony, przytoczony tytuł odnosi się do całości²⁰.

Z perspektywy rozwoju filozofii polskiej dzieło Śmigleckiego wydaje się wybitnym. Także sam jego autor uznawał je za znaczące w swoim dorobku, poprzedzając je wspomnianym *Listem dedykacyjnym*. Jan Czerkowski uważał, że w Rzymie *Logica* mogła wydawać się zbyt mało tomistyczna²¹. Roman Darowski wskazywał na opublikowanie w 1620 r. przez Lorina *In universam Aristotelis logicam commentarii: cum annexis disputationibus Romae ab eodem olim praelecti* – pracy o wyraźnie zbieżnej z dziełem Śmigleckiego²². W grę mógł zatem wchodzić konflikt interesów. Najwyraźniej jednak Vitelleschi dał ostatecznie przyzwolenie na druk pracy Śmigleckiego, bo powołując się na otrzymane w tej kwestii pełnomocnictwo od generała zakonu, prowincjał Stanisław Gawroński udzielił stosownej aprobaty – z datą 24 VI 1616 roku²³.

Jezusowego, t. 4: *Varia* (Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno--Pedagogiczna Ignatianum: Wydawnictwo WAM, 2008), 440. Kopia znajduje się w Archiwum TJ w Krakowie, sygn. 3166. R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 41.

18 ARSI, FG 654, f. 333 – ze wspomnianym listem – oraz tamże, f. 335–339 – *Censurae*. Kopia w Archiwum TJ w Krakowie, sygn. 3166. R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 41, 43.

19 R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 42.

20 ARSI, FG 654, f. 335.

21 J. Czerkowski, *Humanizm i scholastyka*, 178.

22 R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 42.

23 Informację na ten temat zawiera *Approbatio R. P. Provincialis [...] Calissij die 24. Iunij, Anni M. DC. XVI. Stanislaus Gavvronskej.*, drukowane w wydaniach *Logica Martini Smigletii* na tej samej stronie, na której kończy się *Epistola dedicatoria*.

Ogólne porównanie wydań *Logiki* M. Śmigleckiego

Jak już zaznaczono, *Logika* została wydana po raz pierwszy w Ingolstadt, w roku 1618²⁴. Oksfordzkie edycje – z lat 1634, 1638, 1658 – miały zmieniony układ, z zachowaniem wielu elementów stron tytułowych *editio princeps*. W teście charakterystyczna jest w szczególności informacja o przywileju cesarskim dla drukarza: *Cum gratia & priuilegio sacrae Caesareae Maiestatis*. Brak jej z oczywistych względów w drukach angielskich. Wydanie z 1634 podaje tylko enigmatyczną informację *Cum Priuilegio*. Następne, z 1638, nie wspomina przywileju, a ostatnie znane, z roku 1658, zawiera wyrażenie *Cum Privilegio*, które ma formę błędną językowo. Czemu angielscy wydawcy powoływali się na bliżej nieokreślony przywilej? Co miała oznaczać tego rodzaju wzmianka na stronie tytułowej? Możemy się jedynie domyślać powodów takiego postępowania²⁵.

Każde z czterech wspomnianych wydań jest nieco inne od pozostałych. Różni je zawartość stron tytułowych i użyte czcionki, jednak nie objętość. Wydanie z 1658 liczy sobie [16], 761, [35] stron i ma ten sam format, podobnie jak poprzednie. Według Falconera Madana jest to przedruk wydania z 1634, ale nie z 1638 roku. Opinia taka wynika z analizy układu tekstu w porównywanych edycjach i zamieszczenia lub niezamieszczenia wspomnianego już wyrażenia *Cum Privilegio/ Cum Privilegie*. Dziwi nieco wzmianka, że błąd w edycji z 1658 r. mógł być trudny do zauważenia²⁶.

Oksfordzkie edycje liczą mniej stron, niż oryginalne wydanie z Ingolstadt (1618). To liczy w pierwszej części [10] kart i 890 stron (w rzeczywistości 894, gdyż w paginacji pojawiły się błędy), a w drugiej [1] kartę, 668 strony (właściwie 670) strony i [21] kart. Dzieło Śmigleckiego wydrukowane zostało przez Oficynę Typograficzną Ederiańską, prowadzoną

24 Doskonale zachowane egzemplarze części 1 i 2 tego wydania, dostępny online, prezentuje Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/75751/edition/73859> (dostęp: 26.11.2021); <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/75752/edition/73860> (dostęp: 26.11.2021).

25 Podgląd stron tytułowych wszystkich wydań oksfordzkich jest dostępny online (dostęp: 26.11.2021). 1. *Logica* w wydaniu z 1658 [<https://search.proquest.com/docview/2248503243/33D0A93905FD4871PQ/1>]; 2. w wydaniu z 1638 [<https://search.proquest.com/docview/2264190498/33D0A93905FD4871PQ/3>]; 3. w wydaniu z 1634 [<https://search.proquest.com/docview/2240883136/33D0A93905FD4871PQ/5>].

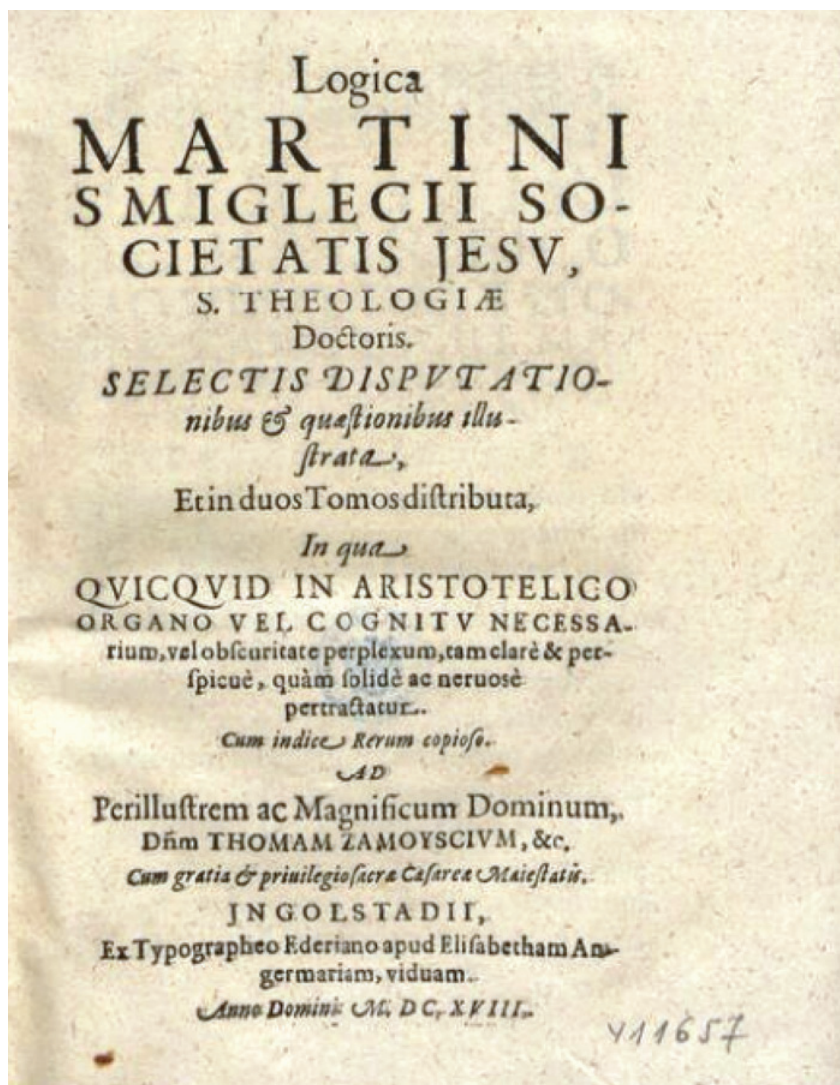
26 Falconer Madan, *Oxford books: a bibliography of printed works relating to the university and city of Oxford or printed or published there*, vol. 1 *A bibliography of printing and publishing at Oxford 1468–1640*, England: Clarendon Press, 1895, s. 181, 210; vol. 3 *Oxford literature, 1651–1680*, England: Clarendon Press, 1931, s. 89.

Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) i jego *Logika*

w latach 1614-1621 przez Elżbietę Angermarię – wdowę po Wolfgangu i po Andreasie Ederze – wspólnie z synem Wilhelmem²⁷. Opis na karcie tytułowej przedstawia się następująco: „Logica Martini Smigleccii Societatis Iesv, S. Theologiae Doctoris. *Selectis Disputationibus & quaestionibus illustrata*, Et in duos tomos distributa, *In qua* Qvicqvid in Aristotelico organo vel cognitv necessarium vel obscuritate perplexum, tam clare & perspicue, quam solide ac neruose pertractatur. *Cum Indice Rerum copioso. Ad Perillustrem ac Magnificum Dominum, Dñm Thomam Zamoyscivm, &c. Cum gratia & priuilegio sacra Casarea Maiestatu. Ingolstadii, Ex Typographeo Ederiano apud Elisabetham Angermariam, viduam. Anno Domini M. DC. XVIII*“.

Ponadto, w oryginale użyte były wersaliki i charakterystyczne przeniesienia (zob. zdjęcie 1). Zgodnie z przyjętym zwyczajem, zamiast litery „u” pojawia się często „v”. Mamy też skróty w postaci znaku „&” (zamiast łacińskiego „et”, nie angielskiego „and”), podobnie „&c.” (łac. „et caetera” lub „et cetera”) i „Dñm” (łac. „Dominum”).

27 <https://data.cerl.org/thesaurus/cni00039551> (dostęp: 12.11.2020).

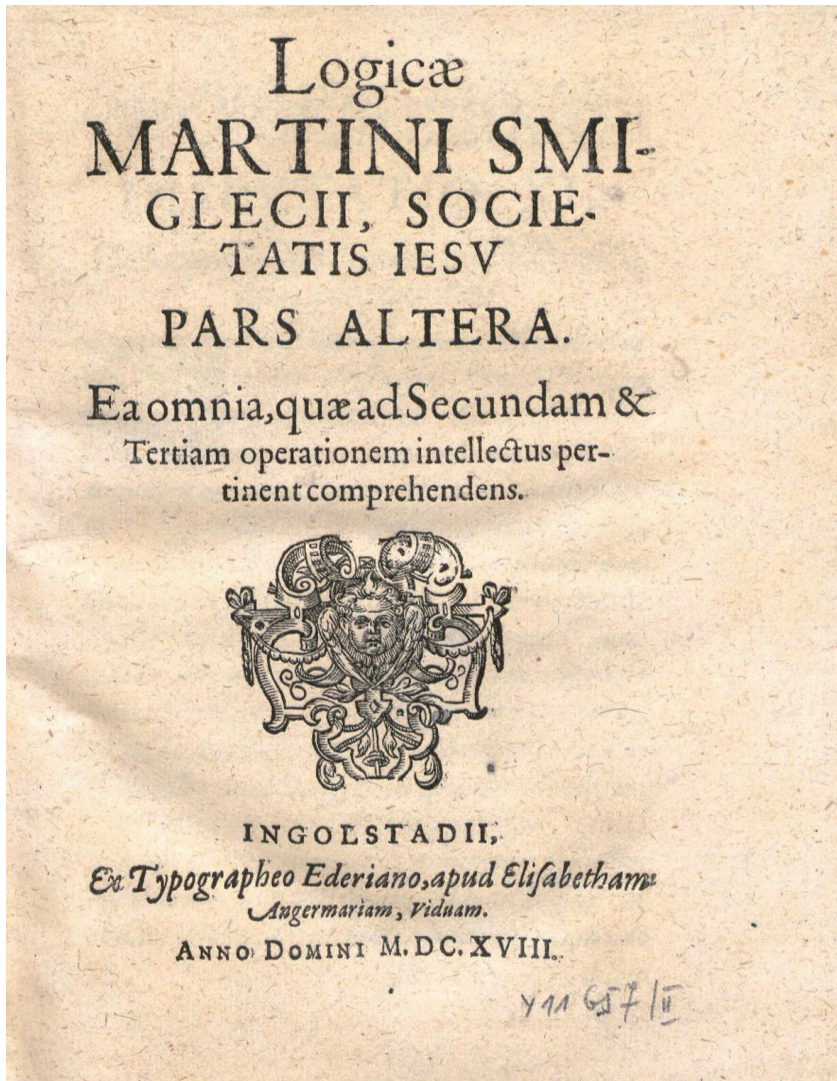

Zdjęcie 1. *Logica Martini Smigleccii [...]: Selectis Disputationibus & quætionibus illustrata, Et in duos Tomos distributa*, Ingolstadii 1618 (strona tytułowa do całości dzieła). Oryginał posiada Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Oddział Starych Druków. Obiekt udostępnia Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego (Domena publiczna).

Na karcie tytułowej części drugiej widzimy taką treść: „Logicae Martini Smigleccii, Societatis Iesv Pars Altera. Ea omnia, quae ad Secundam & Tertiam operationem intellectus pertinent comprehendens. Ingolstadii,

Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) i jego *Logika*

*Ex Typographeo Ederiano apud Elisabetham Angermariam, Viduam. Anno Domini M. DC. XVIII*⁶. Również i tutaj użyte były kapitaliki i charakterystyczne przeniesienia (zob. zdjęcie 2).

Zdjęcie 2. *Logicae Martini Smigleccii [...], Pars Altera*, Ingolstadii 1618 (strona tytułowa części drugiej). Oryginał posiada Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Oddział Starych Druków. Obiekt udostępnia Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego (Domena publiczna).

Wydanie to nie było pozbawione błędów edytorskich. Na podstawie opisów katalogowych pochodzących z polskich bibliotek, własnych ustaleń (z autopsji) oraz egzemplarzy udostępnionych w bazie Polona oraz Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego, można stwierdzić, że w części pierwszej mamy 10 kart bez oznaczenia numeru i zgodnie z paginacją 890 stron, ale rzeczywiście 894 strony. Natomiast w części drugiej; 1 kartę, 668 (rzeczywiście 670) stron i ewentualnie 22 nieoznaczone liczbami karty z indeksem rzeczowym na 41 stronach, w złożeniu *In Quatro*, czyli jednego arkusza na cztery karty. Obie części mają odrębną numerację stron, z charakterystycznymi błędami. *Pars Prima* ma więc układ: 1–304, 205–207 (zamiast 305–307), 308–472, 483–530 (zamiast 473–520), 521–552, 557–758, 659 (zamiast 759), 760–763, 664 (zamiast 764), 765 (lub 763)–786, 781–890 stron. Doszło tu zapewne do nieumyślnej zamiany czcionek. Stąd po stronie 304 pojawia się 205–207, potem 308–309, dalej 210 i 311. W części drugiej podwojone zostały strony 357–358, co powiększa ogólną ich liczbę o 2. Układ kart i stron w części drugiej jest następujący: 1 karta bez numeru, 1–17, 81, 19–23, 4, 25–220, 121, 222–238, 139, 240, 141, 242–256, 157, 258–454, 355, 456–668 stron. Mogą tu znaleźć się również 22 karty z 41 stronami bez numerów, zawierające indeks rzeczowy, jeśli nie zostały dołączone do części pierwszej.

W wydaniu z roku 1634 układ stron i kart jest następujący: [8] kart, 1–425, 430–435, [1 czysta] strona; [1] karta – *Pars Prima* i 435–752, 757–761, [1], [34] strony – *Pars Altera*. I tutaj pojawiły się więc błędy w paginacji, typowe dla danego wydania. W tekście znajdują się ozdobne winiety i inicjały. *Pars Altera* posiada własną kartę tytułową. Ten sam układ, z błędami paginacji, zachowało wydanie z 1638 r. Według opisu w katalogu elektronicznym Cambridge Library, wydanie z 1658 r. wydaje się go również powielać²⁸. Edycje z Oksfordu mają więc ciągłą numerację dla obu części, ale zachowały format złożenia arkusza *In Quatro*. W polskich bibliotekach znaleziono kilka egzemplarzy wydania z 1634 i jedno z 1638 r. Nie zauważono wydania z 1658 r.

28 Możemy w tym katalogu znaleźć wszystkie oksfordzkie edycje: https://idiscover.lib.cam.ac.uk/primo-explore/search?query=any,contains,Logica%20Martini%20Smigleccii&tab=cam_lib_coll&search_scope=SCOP_CAM_ALL&vid=44CAM_PROD&lang=en_US&offset=0 (dostęp: 26.11.2021).

Opis wydania z 1658 r. znajduje się pod linkiem: https://idiscover.lib.cam.ac.uk/primo-explore/sourceRecord?vid=44CAM_PROD&docId=44CAM_ALMA21571547810003606 (dostęp: 26.11.2021).

Egzemplarze zachowane w polskich bibliotekach

Bibliografia Staropolska Estreicherów podaje, że wydanie z Ingolstadt (1618) posiadały: Biblioteka Czartoryskich, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Ossolińskich (tylko część II) i Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. Natomiast egzemplarz pierwszego wydania oksfordzkiego (1634) miała (na terenie kraju) jedynie Biblioteka Czartoryskich²⁹. Informacje te mają dziś znaczenie historyczne, niemniej pozwalają ocenić straty lub przemieszczenia poszczególnych egzemplarzy w okresie po jej ukazaniu się. Kartkowy Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej, obecnie zeskanowany i udostępniany online, zawiera 20 kart ze wskazaniem egzemplarzy – posiadanych przez 16 krajowych bibliotek – z czego oznaczenia jednej nie udało się zidentyfikować³⁰. Jednak również on nie jest w pełni aktualny, co ujawniło się w trakcie weryfikacji zawartych tam danych w oparciu o katalogi lokalne, drukowane i poprzez konsultacje z pracownikami poszczególnych bibliotek.

Wskazówek naprowadzających dostarczyły m.in. Katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych NUKAT i katalog Biblioteki Narodowej, a także powiązane z NUKAT oprogramowanie KaRo, działające w sieci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Ogromną pomocą okazały się biblioteki cyfrowe, w szczególności fbc.pionier.net.pl i polona.pl.

W efekcie kwerendy ustalono, że egzemplarze *Logiki* (31 woluminów) posiadają 22 instytucje: (1) Biblioteka Narodowa, (2) Biblioteka Jagiellońska, (3) Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, (4) Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, (5) Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, (6) Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, (7) Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, (8) Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, (9) Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, (10) Biblioteka Kórnicka PAN, (11) Biblioteka Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie, (12) Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, (13) Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamojskiego w Zamościu, (14) Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego

29 Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 17, Ogólnego zbioru t. 28, (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1930), 311–312.

30 Karty dotyczące *Logiki* M. Śmigleckiego zaczynają się od dostępnej pod linkiem: <https://polona.pl/item/centralny-katalog-polonikow-xvii-xviii-w-smig-soa,NjJzNTUxOTc/77/#info:metadata> (dostęp: 30.11.2021)

O katalogu zob. Maria Zychowiczowa, *Centralny katalog starych druków Biblioteki Narodowej – Bez przyszłości? Przyczynek do dyskusji*, „Roczniki Biblioteczne” 53 (2009): 187–203; M. Zychowicz, *Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Informator* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1995), 30 [2].

w Tarnowie, (15) Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, (16) Archiwum i Biblioteka Opactwa Cystersów w Mogile, (17) Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, (18) Biblioteka Raczyńskich, (19) Biblioteka Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie; (20) Muzeum Adama Mickiewicza w Warszawie; (21) Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów w Krakowie; (22) Jasnogórska Biblioteka oo. Paulinów³¹.

(1) Biblioteka Narodowa

Znajdują się tutaj egzemplarze zarówno *Pars prima Logicae Martini Smigleccii* (1618), jak i *Logicae Martini Smigleccii Societatis Iesu Pars Altera* (1618). Odnalezione sygnatury to: SD XVII.3.3801; SD XVII.3.3025 I; SD XVII.3.3025 II; SD XVII.3.497. Trzy ostatnie, w formie cyfrowej, udostępnia baza Polona.

Na stronie tytułowej *Pars prima Logicae Martini Smigleccii* (SD XVII.3.3025 I) znajduje się wpis „M Gregorius Modlenski S. Th. et I.V.D. Eccl[esiarius] & Collegiatorum ad S. Anna[m] Ppht Collegio Minori legauit Anno D[omi]ni 1654”. O proveniencji innych egzemplarzy autor nie ma informacji.

(2) Biblioteka Jagiellońska

Biblioteka ta również posiada egzemplarze obu części wydania z Ingolstadt.

(2. 1.) Pierwszy z egzemplarzy, *Pars prima Logicae Martini Smigleccii* (1618), ma sygnaturę BJ St. Dr. 54873 II 1.

Proveniencje: 1. Andrzej Pęski [not. k. tyt.] „Ex Catalogo libr[orum] Andreae Pęski Art[ium] et Phi. Baccaurei A. 1634 d[ie] (?) 6..., [k. ochr.] „Ex libris Andreae Pęski Artium Lib. [et] Phil. baccal. Anno Dni 1634 [cyfra 5 poprawiona na 4] emptus mpp ; 2. Łukasz Piotrowski (?) [obcięta dolna część k. tyt. z imieniem i nazwiskiem, ale w tym samym miejscu w tomie 2:] „M. Lucae Piotrowski CM”; 3. Collegium Maius UJ [not. k. tyt.] „Bibliothecae Maioris Coll[egii] Universi[at]is Cracou.”

Wspomniany egzemplarz oprawiony jest w białą (choć już pożółkłą) skórę, naciągniętą na deskę. Widoczne są tam motywy roślinne.

31 Występowanie i dane dotyczące poszczególnych egzemplarzy ustaliłem do listopada 2021 r. Z częścią zapoznałem się w oryginale. Niekiedy biblioteki przesyłały zdjęcia lub opis. Innym razem następowało jedynie potwierdzenie posiadania przez bibliotekę danego egzemplarza przez jej pracownika lub przez osobę opiekującą się zbiorami danej instytucji. Weryfikację informacji przeprowadzałem za pomocą poczty elektronicznej lub telefonicznie. Z uwagi na okres pandemii i związane z tym ograniczenia, osobiste dotarcie do zbiorów byłoby w wielu przypadkach niemożliwe.

W środkowej części widnieje (zabarwiony na czarno) symbol „IHS”, nad nim znajduje się krzyż z zarysem postaci Jezusa, pod nim serce. Całość otoczona jest promieniami rozchodzącymi się na zewnątrz, powyżej widać wytłoczony na czarno napis „Logica Smiglec”. Dostrzec można także resztki zapięć, obcięcia barwione na czerwono, zaś na grzbiecie widnieją słowa wypisane czarnym atramentem: „Logica Smigleccii Pars Ima”. Widoczne są także zwięzy.

(2. 2.) Drugi z egzemplarzy, tj. *Logicae Martini Smigleccii Societatis Iesu Pars Altera* (1618), ma sygnaturę BJ St. Dr. 54873 II 2.

Proweniencje: 1. Andrzej Pęski [not. k. tyt.] „Ex Catalogo libror[um] And. Pęski Artiu[m] et Phi. Bacca.”; 2. Łukasz Piotrowski [dolna część k. tyt.] „M. Lucae Piotrowski CM.”; 3. Collegium Maius UJ [not. k. tyt.] „Bibliothecae Maioris Collegij Universiatis Cracouien.”

Oprawa tego egzemplarza jest podobna, jak poprzedniego, z tą jedną różnicą, że na grzbiecie ma on napis – wykonany czarnym atramentem: „Logica Smiglecci Pars Altera”³².

(3) Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk

Według opisu Centralnego katalogu starych druków BN, placówka ta posiada jeden egzemplarz *Pars prima Logicae Martini Smigleccii* (1618) o sygnaturze PAU St.Dr. 6371. Informację tę potwierdza obecny katalog PAU i PAN w Krakowie³³.

(4) Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Biblioteka Instytutu posiada jeden egzemplarz *Pars prima Logicae Martini Smigleccii* (1618). Można go wyszukać pod tytułem *Logica... selectis disputationibus et quaestionibus illustrata*³⁴. Na odwrocie strony tytułowej znajduje się sygnatura XVII.2.99, zresztą, wskazana w Centralnym katalogu starych druków BN.

Egzemplarz oprawiony jest w skórę, naciągniętą na deskę, posiadającą motywy ozdobne. Widoczne są także resztki klamer. Z przodu na

32 Opisy obu części dostępne są na stronie BJ w katalogu elektronicznym.

33 <https://katalogkrak.cyfronet.pl/lib/item?id=chamo:371139&fromLocationLink=false&theme=PAU> (dostęp: 04.05.2021)

34 Jest on dostępny pod następującymi adresami internetowymi:

<https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=11914251&uid=11916750> (dostęp: 30.11.2021);

<https://polona.pl/item/logica-selectis-disputationibus-et-quaestionibus-illustrata,MTE5MTY3NTA/2/#info:metadata> (dostęp: 30.11.2021)

okładce widnieje napis „Logica Smigle” (u góry) i „Pars Prima” (na dole). Widać, że karty tego egzemplarza były przycinane, wskutek czego ucięte zostały też wpisy własnościowe – co obecnie uniemożliwia identyfikację proveniencji.

(5) Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego

Znajdujemy tutaj jeden egzemplarz części pierwszej i drugiej. Obie części – w postaci skanów bardzo dobrej jakości – udostępnia Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego.

(5. 1.) *Pars Prima Logicae Martini Smigleii* (1618)

Proweniencja: [Biblioteka księcia Jerzego Rudolfa w Legnicy] 4159.

Z opisu cech dowiadujemy się, że egzemplarz ten jest oprawiony w pergamin – z zapisem nutowym.

Sygn.411657/I

(5. 2.) *Logicae Martini Smigleii Pars Altera* (1618)

Proweniencja: [Biblioteka księcia Jerzego Rudolfa w Legnicy] 4160.

Wolumin oprawiony jest w pergamin z zapisem nutowym.

Sygn.411657/II

(6) Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Biblioteka posiada 3 egzemplarze części pierwszej oraz 2 części drugiej.

Pars prima Logicae Martini Smigleii (1618)

(6. 1.) Egzemplarz o sygnaturze Sd.713.2153 [1] jest mocno uszkodzony. Brakuje oprawy, karty tytułowej i 4 kolejnych k. nienumerowanych (sygn. *1-4, **1) oraz ss. 209-216, 587-588, 669-676, 845-878, 887-890, a także ostatnich 4 nieliczbowanych (sygn. Vvvvv4).

(6. 2.) Egzemplarz Sd.713.244 [1] jest współoprawny z Sd.713.244 [2].

W dobrym stanie zachowała się oprawa skórzana. Na grzbiecie napisano: „Martini Smigleij Logica”. Końce kart są zabarwione na czerwono.

Znajdują się tutaj 3 wpisy proveniencyjne. 1. „Martiani Ribienskj” (na okładce wewnątrz); 2. „Ego Martianus Ribienskj Plebanus in Nowogrod: in pignus amoris Re[vere]ndo Patri Andr[e]ae Obremskj Societatis Jesu hunc librum doet condono 1626 in festo s[anctae] Elisabeth.”; 3. „Inscriptus Catalogo librorum Collegij Łomzensis Soc: JESV”³⁵.

35 Wydaje się, że Martianus Ribienskj był po prostu plebanem w Nowogrodzie nad Narwią, starym mazowieckim miasteczku, położonym na zachód od Łomży. Zob. „Rybiński Marcján h. Radwan, proboszcz w Nowogrodzie 1649 — 814/b” – *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 8,

Widoczne są także inne elementy, np.: cytat (nie dosłowny) zamieszczony na pierwszej nienumerowanej stronie pochodzący z Satyry I rzymskiego poety Persjusza: „Non nunc tumulo, non nunc de manibus istis. Nascentur violae. Persius”. Na kolejnej widnieje nota o Marcynie Ribieńskim, pierwszym właścicielu książki, a pod nią znajduje się wklejka z wydrukowaną frazą z *Vita Ignatii Loiolae, Qvi Religionem Clericorum Societatis Iesv instituit* Pedro de Ribadeneyra SJ i odręcznymi dopiskami. Słabo czytelne są inne zapiski na stronie tytułowej: „q[ui] obdormivit in D[omi]no Calissij anno 1618”, „1626.”, „P H :”, „Eodem annuo autor do[...] ob[...] Calissij”.

(6. 3.) Z cech charakterystycznych egzemplarza o sygnaturze Sd.713.220 [1], którego części drugiej BUW nie posiada, zwraca uwagę brak k. tyt. i brak k. tyt. i 4 kolejnych kk. nlb. (sygn. *1-4) oraz ss. 887–890 i ostatnich 4 nieliczbowanych (sygn. Vvvvv4). Zachowała się oprawa skórzana z wyłoczeniami ozdobnymi – w większości uszkodzona.

Proweniencje: 1. Inscriptus Catalogo librorum Collegij Calissiensis Soc[ieta]tis Jesu. 2. Z Bibli[oteki] Szkoły Woiewódzk[iej] Kalisk[iej].

Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera (1618)

(6. 4.) Egzemplarz o sygn. Sd.713.2153 [2] jest kompletny – w przeciwieństwie do mocno uszkodzonego Sd.713.2153 [1]. Obecna oprawa (z półskórką) pochodzi prawdopodobnie z introligatorni Joska Gersohna z Warszawy (XIX w.), bo na wewnętrznej stronie przedniej okładki znajduje się jego pieczętka. Na grzbiecie wydrukowano złotą czcionką: „Smigleccii”, „Logica”, „2”. Uwydatnione są też ozdobne zwięzy.

Istotne wydają się dwa wpisy proveniencyjne, wskazujące właścicieli woluminu przed przejściem go przez poprzedników obecnego BUW: 1. Inscriptus Catal: libr: Collegij Calissien: Soc: Jesu. 2. Z Bibli[oteki] Szkoły Woiewódzk[iej] Kalisk[iej].

(6. 5.) Egzemplarz o sygn. Sd.713.244 [2] jest współoprawny z Sd.713.244 [1] i kompletny.

Zbiorczy indeks proveniencyjny, redakcja naukowa Maria Cubrzyńska-Leonarczyk, (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2018), 391. Podobne proveniencje nosi egzemplarz oznaczony numerem 814/b, opisany w: *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 2, cz. 1, opracowały Teresa Komender i Halina Mieczkowska, (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1998), 129.

(7) Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Biblioteka posiada egzemplarz *Logica Martini Smigleccii* (1634) wraz z *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1634) – SD42146 I. Obie części wydane zostały w jednym woluminie, podobnie jak w następnych dwu edycjach oksfordzkich (1638 i 1658).

Na egzemplarzu zachowały się proveniencje: 1. [Biblioteka Ordynacji Zamoyskiej] Biblioteka Ord. Zamoyskiej Duplikat Wymieniony, (pieczętka, XX w.); 2. Antykwariat „Logos” Warszawa 2015 r. Oprawa pochodzi z XIX wieku i jest półpergaminiowa o płaskim grzbiecie, z czerwonymi sztyldzikami. Obcięta kart barwione są na czerwono.

(8) Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich

Wedle informacji uzyskanych z Ossolineum, zachował się tutaj egzemplarz *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1618) o sygn. XVII-1563. Zawiera on ręczny wpis proveniencyjny („Colleg. Sandom. | S.J.”), świadczący, iż książka ta była własnością sandomierskiego kolegium jezuitów. Ossolineum we Lwowie nadało mu sygnaturę: „15.881”.

30 XII 1974 r. w pracowni introligatorsko-konserwatorskiej wrocławskiego Ossolineum zrobiono nową oprawę, przylepiając do niej oryginalną, wykonaną z jasnej skóry tłoczonej, ze złoceniami. W zwierciadle znajdujemy tłoczoną tytulaturę („Logica Dispvttat: | Pars Altera”) oraz medalion z chrystogramem („IHS”). Z tyłu w zwierciadle pojawia się wytłoczony rok wydania („Anno | M DC XVIII”) oraz medalion z przedstawieniem Baranka Bożego. Zapięcia mają formę metalowych klamr na skórzanych paskach. Obcięta kart barwione są na czerwono (XVII w.).

W trakcie konserwacji wypełniono również defekty, zwł. w k. tyt. oraz k. A2-C4, ε3-ε5, o czym nie było informacji w publikowanym w 1995 r. tomie 7 *Katalogu starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im Ossolińskich*, który wymienia ten egzemplarz pod poz. 6786³⁶.

(9) Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego

Biblioteka posiada tylko jeden egzemplarz części drugiej – *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1618) o sygnaturze XVII.2.630.

Zapisy proveniencyjne są obecnie mało czytelne. Zidentyfikowano następujące: 1. Pro Patris Vielunens. PP. Reform. Mobiles pro studio;

36 *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im[ienia] Ossolińskich*, t. 7, S, oprac. Wiesław Tyszkowski, indeksy zestawiała Grażyna Rolak, (Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 1995), 112–113.

2. Rndi Pris Casimiri Modlecki praepositi Coninen [XVIII w.] ; 3. [Władysław Branicki].

Egzemplarz został współcześnie oprawiony w pergamin. Generalnie wydaje się, że zachował się on w bardzo dobrym stanie³⁷.

(10) Biblioteka Kórnicka PAN

Biblioteka posiada egzemplarz *Logica Martini Smigleccii* (1634) wraz z *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1634), sygnatura 13304.

Według informacji uzyskanych od pracowników Biblioteki, kórnicki egzemplarz *Logica Martini Smigleccii* (1634) jest oprawiony w ciemnobrązową skórę, zdobioną potrójną ramką wyciśniętą ślepo strychnulcem. Na grzbiecie naklejony został szyldzik papierowy z rękopiśmiennym tytułem. Na wyklejki wykorzystano fragment starodruku w języku angielskim. Prawdopodobnie jest to *Apologie ... of the Power and Providence of God* George'a Hakewilla z 1627. Tektury obu okładek są odsłonięte (widać pergaminowe paski łączące okładziny z blokiem książki).

Egzemplarz został nabyty przez Tytusa Działyńskiego, założyciela Biblioteki Kórnickiej. Posiada także napis odręczny „Constantin Zamoyski”.

(11) Biblioteka Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie

Biblioteka posiada tylko część pierwszą dzieła, o sygnaturze XVII P 326. Karta tytułowa mocno uszkodzona z niezupełnie rozpoznanymi adnotacjami proveniencyjnymi. Na stronie 1 znajduje się wpis „Bibliotheca Conventus Zaslaviensis PP. Bernardinorum 1775. F. Paphnutius O[r]dinis F[r]atrum M[in>orum”.

(12) Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Posiadany egzemplarz – jedynie część pierwsza – o sygnaturze XVII.3695, znajduje się w stanie stosunkowo dobrym – nie wykazuje braków ani uszkodzeń, choć nosi pewne ślady zużycia, głównie zagięcia na rogach i ślady zalania. Egzemplarz oprawiony jest w pergamin obciążony na tekturze – również ze śladami zużycia. Oprawa bez wątpienia pochodzi z epoki.

Na karcie tytułowej znajdują się proveniencje rękopiśmienne z XVII wieku, z nazwiskami trudnymi do odczytania. Pozycja ta pochodzi

37 Jakkolwiek autor zapoznał się z danym egzemplarzem bezpośrednio, to zasadniczo opiera się na opisie zawartym w publikacji: *Katalog starych druków Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, Część III, Polonica XVII wieku*, oprac. Jadwiga Rudnicka przy współudziale Janiny Górki i Kazimierzy Sokołowskiej-Grzeszczykowej, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976), 335.

z Biblioteki seminarium Dyecezyjnego (SIC!) podlaskiego w Janowie, o czym świadczy pieczęć okrągła (tuszu) na karcie tytułowej. Jest jeszcze jedna pieczęć, bardzo słabo widoczna. Dzieło to, wraz z innym z tej proveniencji, trafiło do Biblioteki KUL w 1967 roku.

(13) Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu

Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej informuje o egzemplarzu posiadającym sygnaturę P-17-q-260 przechowywanym w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, która od 1 stycznia 2002 r. rozdzieliła się na dwie niezależne instytucje: Miejską Bibliotekę Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie oraz Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie³⁸. Stare druki przejęła ostatnia z wymienionych. W korespondencji z Działem Zbiorów Specjalnych WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie uzyskałem wiadomość, że: „Logica... Marcina Śmigleckiego (sygn. P-17-q-260) [...] w 2007 r. została przekazana do Książnicy Zamojskiej w Zamościu razem z innymi zbiorami należącymi do „Księgozbioru Klemensowskiego”.

Posiadany przez Książnicę Zamojską egzemplarz, oprawiony w pergamin i malowany (opatrzone pieczęcią Biblioteki H. Łopacińskiego w Lublinie), to *Logicae Martini Smigleccii Pars Altera* (1618) o numerze inw.1179-KZ. Na stronie tytułowej są nieczytelne, odręczne zapiski proveniencyjne.

(14) Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie

Na podstawie ustaleń prof. dr hab. Jolanty Małgorzaty Marszałskiej, przekazanych mi za pośrednictwem poczty elektronicznej i za zgodą władz seminaryjnych, należy stwierdzić, że Biblioteka WSD w Tarnowie posiada egzemplarz *Logicae Martini Smigleccii Pars Altera* (1618), Sygn./SD/Tar/3252. Jest on bardzo dobrze zachowany. Nie zawiera widocznych śladów użytkowania w postaci gloss marginalnych, podkreśleń fragmentów tekstu czy innych elementów dodanych przez użytkowników.

Na karcie tytułowej widoczne są trzy wpisy proveniencyjne. Każdy z nich był pisany „inną ręką”. Datowanie podane w nawiasach pochodzi od Marszałskiej i jest argumentowane tym, iż zasadniczo tego typu zapisy stosowano we wskazanych okresach. Szczególnie pierwszy,

38 Informacja za https://pl.wikipedia.org/wiki/Miejska_Biblioteka_Publiczna_w_Lublinie (dostęp: 27.11.2020) oraz <https://wbp.lublin.pl/index.php/historia-wbp/kartki-z-kalendarza/> (dostęp: 27.11.2020).

pro Bibliothecae [...], był nadawany księgom w latach 60-tych i 70-tych XVII wieku, co poświadcza szereg zachowanych zapisów na innych księgach z tego okresu.

In extenso prezentują się one następująco:

Pro Bibliothecae Monasterii Tynecensis [XVII w.]

Ex Monasterij Tynecensis [XVII/XVIII?]

Tern[?] Joannis Thin. Phita Doctoris [XVII/XVIII?], ten zapis widnieje u dołu karty tytułowej, jego dukt zasadniczo odbiega od dwóch podanych wyżej.

Bibliotheca Seminarii Tarnoviensis – pieczęć owalna [XX w.].

Cechy oprawy: tektura miękka, skóra biała, nieco pożółkła. Na przednim licu oprawy wycisk: *Logicae Śmigleckii*, (superexlibris) z wyciskiem inicjałów: I -T- P-D. Pars II. Na całej powierzchni widoczne są wyciski (nieco zatarte) medalionów z wizerunkami głów ludzkich. Na grzbiecie oprawy napis: „Smigletius” sygn.3252.

(15) Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie
Posiada jeden egzemplarz cz. 1 *Logica Martini Smigleckii* (1618) o sygnaturze 17.6369 (na woluminie tylko 6369), oprawny w skórę z ozdobnymi wytłoczeniami. Rękopiśmienna proveniencja jest nieczytelna. Prawdopodobnie była ona wycierana, gdyż powierzchnia karty jest w tym miejscu jaśniejsza. Zachowały się tylko pieczętki „BIBLIOTEKA Sem. Duch. w Lublinie”.

(16) Archiwum i Biblioteka Opactwa Cystersów w Mogile
Biblioteka posiada obie części *Logica Martini Smigleckii* ..., Ingolstadii 1618. Tylko *Pars Prima* ma sygnaturę II 1591. *Pars Altera* pochodzi z osobnego kompletu i nosi wcześniejszą proveniencję opactwa Cystersów w Jędrzejowie.

(17) Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk
Posiada egzemplarz *Logica Martini Smigleckii* (1618) o sygnaturze 29458 II. Na podstawie informacji uzyskanych od p. dr Anny Kryszak z Biblioteki PTPN, można stwierdzić, że jest to tylko *Pars Prima*, zawierająca 10 kart nie liczbowanych i strony numerowane do 890. Wolumin oprawiony został w jasny pergamin, z widoczną resztką wiązań (w katalogu lokalnym jest mowa o klamrach). Grzbiet czteropolowy jest wiązany. Na grzbiecie znajduje się rękopiśmienny wpis zawierający skrót autora i tytułu: „Mart Smigl: Logica [?]mg I”. Widoczne są na nim resztki etykiety z częściowo zachowaną dawną sygnaturą „3194:”. Grzbiet druku jest uszkodzony. Egzemplarz nosi ślady zalania, część kart jest lekko

naderwana. Na karcie tytułowej znajduje się wpis rękopiśmienny „B. Mariae in Paradyso Sacri Ordin. Cistertien.”, który wskazuje, że pochodził on z opactwa cysterskiego w Paradyżu-Gościkowie.

(18) Biblioteka Raczyńskich

W zbiorach tej biblioteki znajduje się egzemplarz *Logica Martini Smigleccii* (1618), oznaczony w Centralnym Katalogu Starych Druków BN sygnaturą 29458 II. Wedle danych uzyskanych z Biblioteki Raczyńskich posiada on sygnaturę III.O.n.1.

Oprawa wspomnianego egzemplarza została wykonana z tektury obleczonej w pożółkły pergamin. W górnej części ma on naklejoną winietę (68 x33 mm) z herbem Nałęcz i herbem miasta Poznania oraz napis BIBLIOTEKA RACZYŃSKICH. Na grzbiecie czarnym inkaustem wypisano: *Logica Mar/tini Smigleccii / Soc. Jesu.*, zaś poniżej (odręcznie) zapisana została dwukrotnie sygnatura III.O.n.1. Wolumin posiada ślady podwójnych wiązań, po których pozostały niewielkie skrawki pasków pergaminowych. Ogólny stan druku jest bardzo dobry, docięcia bloku książki barwione są na czerwono.

Proweniencje: Na wyklejce górnej okładziny znajduje się naklejka „Ex Libris Biblioteka Raczyńskich” (druk. Chojnackiego Poznań) (63x80 mm); na karcie tytułowej pieczętka (XIX w.) z herbem i napisem: „BIBLIOTEKA PUBL. ZAKŁADU ED. HR. RACZYŃSKIEGO” oraz wpis odręczny „Inscriptus Catalogo / libror. B. V. MARIAE / In Przemint. / Anno Dni 1637 / Emptus 2 flor.”³⁹.

(19) Biblioteka Książąt Czartoryskich – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie

(19. 1.) Obie części *Logiki* w wydaniu z 1618 r. znajdują się w woluminie o sygnaturze 25651 II. Jest on oprawiony w biały pergamin i tekturę. Widoczne są ślepe tłoki, linie strychnicem. Na grzbiecie atramentem wypisane zostały: autor, tytuł, miejsce i rok wydania, nr 189. Obcięta kart są barwione niebiesko.

Dawne proweniencje ze strony tytułowej zostały usunięte. Zachowały się natomiast sygnatury: „2363” – Biblioteki Puławskiej, wpisana

39 *Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu* [=Katalog der Raczyńskischen Bibliothek in Posen], cz. 3–4, oprac. Maksymilian Edward Sosnowski, Louis Kurtzmann, *Historia i literatura polska* [= *Polnische Geschichte und Literatur*], t. 3 [seria] (Poznań: Drukarnia Nadworna W. Deckera i Sp, 1885), 462. [<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/158502/edition/179929/content> (dostęp: 21.04.2021)]. Informacje o zachowanym egzemplarzu uzyskałem od prof. UAM dr hab. Piotra Pokory z Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Raczyńskich.

Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) i jego *Logika*

atramentem na górnej wyklejce; „XXIX.D.35” i „18707/55” – na górnej wyklejce; wspomniany numer „189”⁴⁰.

(19. 2.) Wolumin obejmujący *Logica Martini Smigleccii* (1634) i *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1634) – sygn. 30178 II, oprawiony jest w tekturę i brązową skórę, ze ślepymi liniami strychulcem. Na grzbiecie znajduje się złożony napis na czerwonym szyldziku, wskazujący autora, skrót tytułu. Atramentem dopisano miejsce i rok wydania. Obcięcia kart zabarwiono na czerwono

Zachowały się dawne sygnatury na górnej wyklejce: „XXIX.E.15” i „18717/55”. Poza tym, na karcie tytułowej i górnej wyklejce znajdują się nieczytelne zapiski proveniencyjne⁴¹.

(20) Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie

Posiada jeden dobrze zachowany egzemplarz pierwszej części *Logica Martini Smigleccii* (1618) o sygnaturze SD 3523, oprawiony w tekturę i półskórek. Brzegi kart zostały zabarwione na czerwono. Na grzbiecie znajduje się złożony napis „Smigleccii Logica 1”. W środku znajdują się odręczne wpisy. Kilka ostatnich kart nosi ślady działalności kornika.

Proveniencje: 1. Inscriptus Catalogo libror[um] Collegij Caliss[iensis] Soc[ietatis] Jesu; 2. Z Bibl. Szkoły Woiewódzk. Kalisk.; 3. Biblioteka Główna w Warszawie (pieczętka); 4. Biblioteka Imperatorskiego Varšavskiego Universiteta (pieczętka rosyjska). Zachowała się wklejka, charakterystyczna dla tej biblioteki, umieszczona na wewnętrznej stronie okładki, wskazująca lokalizację egzemplarza („ЗАЛІА ІV, ШКАФЪ 23, ПОЛКА 2 №10”).

40 Informacje te udostępnia katalog pod adresem:

https://opac.mnk.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=repl&view=1&sort=byscore&plnk=__tytul_Logica+Martini+Smigleccii+Selectis+Dispytationibus+et+quostionibus+illustrata+Et+in+duos+Tomos+distributa+In+qua+Qvicqvid+In+Aristotelico+Organon+Vel+Cognitiv+Necessarium+vel+obscuritate+perplexum+tam+clare+%26+perspicue+tam+clare+%26+perspicue+quam+solide+ac+neruose+pertractatur+Ad+Perillustrem+Thomam+Zamoyscivm+%26c+P+1+P+2 (dostęp: 26.11.2021).

41 Informacje te udostępnia katalog pod adresem:

https://opac.mnk.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=repl&view=1&sort=byscore&plnk=__tytul_Logica+Martini+Smigleccii+Selectis+Dispytationibus+et+quostionibus+illustrata+Et+in+duos+Tomos+distributa+In+qua+Qvicqvid+In+Aristotelico+Organon+Vel+Cognitiv+Necessarium+vel+obscuritate+perplexum+tam+clare+%26+perspicue+quam+solide+ac+nervose+pertractatur+Ad+Perillustrem+Thomam+Zamoyscivm+%26c+P+1+P+2 (dostęp: 26.11.2021).

(21) Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów w Krakowie

Biblioteka posiada egzemplarz *Logica Martini Smigleccii* (1638) wraz z *Logicae Martini Smigleccii [...] Pars Altera* (1638) – sygnatura 212157 – o czym wspominał już Darowski⁴². W oparciu o skany wykonane przez pracowników Biblioteki, można stwierdzić, że układ treści i użyta czcionka na stronie tytułowej, nie pozostawiają wątpliwości, że jest to wydanie oksfordzkie z 1638 roku – jak się wydaje, unikalne w polskich bibliotekach. Wolumin został oprawiony w skórę. Zachowały się zwięzy. Niestety, na grzbiecie znajduje się pęknięcie. Widoczne są czerwone barwienia zakończeń kart. Na grzbiecie znajduje się również napis złożonymi literami „Smegleccii Logica”. O kompletności egzemplarza, składającego się z dwu części w jednym woluminie, mogę wnosić jedynie na podstawie braku uwag w katalogu i w cytowanej pracy Darowskiego.

Z wpisu na odwrocie karty tytułowej dowiadujemy się, że ten egzemplarz pochodzi z Księgozbioru Krasnystawskiego, skąd wypożyczono go przed 1938. W lewym rogu przybito pieczętkę (atramentową) z napisem „Bibliotheca scriptorum S. I. in Polonia” w otoku, oraz symbolem IHS z krzyżem w środku. Na stronie tytułowej znajdują się dopiski: „Ro. Wilmer”, „Will”, „Gossip. 1774”.

(22) Częstochowa – Jasnogórska Biblioteka OO. Paulinów

Jasnogórska Biblioteka oo. Paulinów posiada jeden kompletny i dobrze zachowany egzemplarz o sygn. VII E 11 oraz jeden zawierający tylko część drugą dzieła o sygn. VII E 9/3. Oba wydane zostały w Ingolstadt i dość wcześnie weszły w posiadanie Biblioteki, tak że nie znajdujemy w nich większej ilości proveniencji. Oba egzemplarze posiadają naturalnie pieczętki Biblioteki.

W pierwszym z woluminów, zawierających zarówno Pars Prima jak i Altera, na stronie tytułowej widnieje wpis „Domus Clari Mont[is] AD. 1625.”. Zaś na końcu, na karcie nienumerowanej widać napis: „Sum Domus Clari Montis Częstochoviensis”. Egzemplarz ten został oprawiony w naciągniętą na deskę skórę z ozdobnymi wytłoczeniami, m.in. lilijek. Na środku przedniej okładki znajduje się medalion z napisem w otoku: „*AVE*QVE*DE*CRUCE*SUSCEPISTI*VLNIS*IESUS”. Zachowały się niemal w całości uchwyty klamer. Na grzbiecie egzemplarza widnieje napis „Logic. Smigle” i bardzo widoczne zwięzy. Grzbiety stron barwione są na czerwono, podobnie jak w drugim woluminie, obejmującym tylko część drugą, również oprawionym w skórę, z zachowanymi fragmentarycznie tasiemkami.

42 R. Darowski, F. Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego*, 51.

W tym ostatnim egzemplarzu, także oprawnym w skórę, z przodu widnieje tłoczony krzyż, z tyłu – postać zakonnika. Na grzbiecie, z wyraźnymi zaznaczonymi związami, został wpisany numer lub data 1679. Na stronie tytułowej znajdujemy wpisy: „Clari Montis Częstoch.[wensis] accessit 1714”, „Ex libris Michaelis Francisci Czarniecki JVD [...]”. Ponadto, na wnętrzu okładki i na karcie znajdującej się przed tytułową, obecne są łacińskie zapiski dotyczące treści dzieła, świadczące o wątpliwościach czytelnika, niekiedy wykreślane lub zacierane, być może wymienionego M. F. Czarnieckiego⁴³.

Zakończenie

Dzieło Marcina Śmigleckiego pt. *Logica* stanowi swego rodzaju pomnik polskiej myśli filozoficznej okresu tzw. „drugiej scholastyki”. Według dawniejszych przekazów, przywoływanych w niniejszym opracowaniu, dzieło to zbierało wysokie noty w Europie zachodniej, co kontrastuje z sygnalizowanymi wyżej zastrzeżeniami zakonnej cenzury rzymskiej. Dziwi to, gdyż z dzisiejszej perspektywy wydaje się ono najwybitniejszą publikacją logiczną polskiego autora ze wspomnianego okresu.

Dodać trzeba, że opracowanie w literaturze przedmiotu poglądów polskiej filozofii akademickiej XVII w., a szczególnie problematyki *Logica Martini Smigleccii*, nadal jest zbyt skromne. Niewątpliwie, obecnie możliwości prowadzenia badań są wyjątkowo dobre – z uwagi na dostępność źródeł. Praca Śmigleckiego aktualnie jest bowiem łatwo dostępna w zasobach bibliotek cyfrowych – w postaci wysokiej jakości skanów, co pozwala na powszechne korzystanie z dzieła, bez zagrożenia uszkodzeniem starodruków.

Zaprezentowane tutaj wyliczenie egzemplarzy trzech z czterech wydań *Logiki* Marcina Śmigleckiego, posiadanych w zbiorach polskich bibliotek, może nie być kompletne. Autorowi niniejszego artykułu nie udało się zlokalizować jednego z egzemplarzy wskazanych w zeskanowanym Centralnym katalogu starych druków Biblioteki Narodowej. W jednym przypadku ustalono zmianę lokalizacji. Wykryto też egzemplarze

43 Przypuszczalnie chodzi o Michała Franciszka Czarnieckiego z Czarnicy h. Łódzia (zm. 1716), który studia w Rzymie (Sapienza) zakończył w 1676 r. doktoratem obojga praw. Był kanonikiem sandomierskim i krakowskim. *Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, opracował Stanisław Jujeczka na podstawie kwerendy rzymskiej wykonanej wspólnie z Henrykiem Gerlicem (Wrocław: Wydawnictwo eBooki.com.pl, 2018), 95. Wskazywałby na to użyty skrót JVD, który można zapisać JUD. (Juris Utriusque Doctor).

nieuwzględnione w nim. Mimo wszystko, pokierowanie się zawartymi w nim wskazówkami dało lepszy efekt niż korzystanie z centralnych katalogów cyfrowych. Nieco informacji uzyskano też z literatury oraz z katalogów lokalnych.

Podane tutaj opisy są zróżnicowane objętościowo. Spowodowane jest to obecnymi ograniczeniami (nie tylko pandemicznymi) w dostępie do niektórych księgozbiorów. Kontynuowanie kwerendy przeciągałoby publikację niniejszego tekstu, bez szans na jego istotne uzupełnienie. Nie we wszystkich egzemplarzach zachowały się też dawne, najważniejsze oznaczenia własnościowe. Niekiedy, w późniejszych okresach, bywały one celowo zacierane.

Poczynione ustalenia wydają się użyteczne w zakresie badań proweniencyjnych, w szczególności dla historyków filozofii. Wskazują bowiem, w jakich ośrodkach można było studiować dzieło Śmigleckiego, a także przynoszą wiele szczegółów często pomijanych w tym środowisku. W trakcie kwerend i badań znaleziono np. woluminy pochodzące z liczących się w dawnej Rzeczypospolitej kolegiów jezuickich w Łomży lub Kaliszu. Potwierdzono także, że istniały cztery wydania dzieła Śmigleckiego, w co wątpił jeszcze Estreicher. Dodajmy, że przydatność elementów wiedzy typowo historycznej i bibliologicznej doceniał i wykorzystywał metodycznie w prowadzonych badaniach Roman Darowski – jeden z najbardziej zasłużonych badaczy dla poznania dziejów filozofii jezuickiej na ziemiach polskich.

Bibliografia

Źródła

Approbatio R. P. Provincialis [...] Calissij die 24. Iunij, Anni M. DC. XVI. Stanislaus Gavvronskij. [w wydaniach *Logica Martini Smigleckii* na tej samej stronie, na której kończy się *Epistola dedicatoria*].

Ad modum Rdo P. Vicario Generali [...] Roma 19 Martii 1615; Molto Reverendissimo in Christo Patri Nostro [...] Coll. Rom. 27 di Gennaro 1616; Censurae generales; Censurae articulares: Censurae in Logicam P. Martini Smigletii usque ad Praedicamentum Relationis exclusivae, ARSI [Centralne Archiwum Jezuitów w Rzymie], FG 654, f. 332–339 [Kopia w Archiwum TJ w Krakowie, sygn. 3166].

Logica Martini Smigleckii (Ingolstadii: Ex Typographeo Ederiano apud Elisabetham Angermariam, viduam, 1618).

Logica Martini Smigleckii (Oxonii: Excudebat I[ohn] L[ichfield] impensis H. Crypps, E. Forrest, & H. Curteyne, An. Dom. 1634).

Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) i jego *Logika*

Logica Martini Smigleccii (Oxoniae: Excudebat Guil: Turner pro Hen. Crips, Edw. Forrest, Hen. Curteyne, & Joh: Wilmot, Ann. Dom: 1638).

Logica Martini Smigleccii (Oxonii [Oxford]: Excudebat A. Lichfield, Acad. Typogr. Impensis H. Crypps, J. Godwin & R. Blagrave, An. Dom. 1658. Cum priuilegie).

Opracowania i dokumenty publikowane współcześnie

Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, t. 2, 1580–1582 (wyd. Józef Siemieński, [Kraków]: nakładem Maurycego Zamoyskiego, 1909).

Michał Baliński, *Dawna Akademia Wileńska: próba jęj historyi: od założenia w roku 1579 do ostatecznego jęj przekształcenia w roku 1803* (Petersburg: nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1862).

Biblioteka Sapiiehów z Krasiczyna w Zamku Królewskim na Wawelu, Tom 1, Katalog starych druków, polonica z wieków XVI–XVIII, oprac. i red. nauk. Stanisław Siess-Krzyszkowski, Kaja Stompór-Lesiecka, Alina Baran, (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2013).

Biblioteka Sapiiehów z Krasiczyna w Zamku Królewskim na Wawelu, Tom 2/1, Katalog starych druków, polonica z wieków XVI–XVIII, red. nauk. Iwona Pietrzekiewicz, oprac. zespół Alina Baran, Janina Buła, Julia Czapła, Iwona Długopolska, Iryna Kachur, Olena Polevshchikova, Barbara Siwek, Grażyna Stępień, Kaja Stompór-Lesiecka, Elżbieta Zajęc, (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2015).

Biblioteka Sapiiehów z Krasiczyna w Zamku Królewskim na Wawelu, Tom 2/2, Katalog starych druków, polonica z wieków XVI–XVIII, redaktor naukowy Iwona Pietrzekiewicz, opracował zespół Alina Baran, Janina Buła, Julia Czapła, Iwona Długopolska, Iryna Kachur, Olena Polevshchikova, Barbara Siwek, Grażyna Stępień, Kaja Stompór-Lesiecka, Elżbieta Zajęc, (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2017).

Andrzej Paweł Bieś, et al., *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*, t. 4: *Varia* (Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum: Wydawnictwo WAM, 2008).

Zdzisław Bort, Helena Męcznik, *Katalog starych druków Centralnej Biblioteki Rolniczej* (Puławy: Centralna Biblioteka Rolnicza. Oddział, 1980).

Zdzisław Bort, Helena Męcznik, *Centralny katalog starych druków w rolniczych bibliotekach naukowych* (Puławy: Centralna Biblioteka Rolnicza, 1984).

Lidia Czech, *Katalog starych druków w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1996).

Jan Czerkawski, *Humanizm i scholastyka* (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1992).

Roman Darowski, *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku* (Kraków: Fakultet Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego, 1994).

- Roman Darowski, Franciszek Bargieł, *Logica Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów* (Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie: Wydawnictwo WAM, 2016).
- Izydora Dąmbska, *Kilka uwag o Marcynie Śmigleckim i jego logice*, *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria E* (1973) z. 5: 3–9.
- Kazimierz Drzymała, *Ks. Marcin Śmiglecki T.J.* (Kraków: Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego, 1981).
- Kazimierz Drzymała, *Marcin Śmiglecki TJ (1563–1618)*, „*Studia Historyczne*” 21 (1978), z. 1: 25–43.
- Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 17, Ogólnego zbioru t. 28, (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1930).
- Gwiondzik Jolanta, *Księgozbiór benedyktynek lwowskich klasztoru pw. Wszystkich Świętych: katalog starych druków* (Katowice: Biblioteka Śląska, 2004).
- Janeczek Michał, *Katalog starych druków Archiwum Państwowego w Poznaniu* (Poznań: Archiwum Państwowe ; Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2016).
- Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 2, cz. 1, opracowały Teresa Komender i Halina Mieczkowska, (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1998).
- Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 8, *Zbiorczy indeks proveniencyjny*, redakcja naukowa Maria Cubrzyńska-Leonarczyk; adnotowane hasła proveniencyjne Elżbieta Bylinowa, Marianna Czapnik, Izabela Wienczek oraz Halina Juszczakowska, Krystyna Opalińska, (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2018).
- Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu* [=*Katalog der Raczyńskischen Bibliothek in Posen*], cz. 3–4, oprac. Maksymilian Edward Sosnowski, Louis Kurtzmann, *Historia i literatura polska* [= *Polnische Geschichte und Literatur*], t. 3 [seria] (Poznań: Drukarnia Nadworna W. Deckera i Sp, 1885).
- Katalog starych druków. Informator*, oprac. Renata Tomaszewicz, (Poznań: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Medycznej im. K. Marcinkowskiego, 1990).
- Katalog starych druków (XVI-XVIII wiek)*, oprac. Maria Krajewska, Barbara Kubiak (Białystok: s. n., 1995).
- Katalog starych druków Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, Część III, Polonica XVII wieku*, oprac. Jadwiga Rudnicka przy współudziale Janiny Górki i Kaziemiery Sokołowskiej-Grzeszczykowej, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976).
- Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im[ienia] Ossolińskich*, t. 7, S, oprac. Wiesław Tyszkowski, indeksy zestawiała Grażyna Rolak, (Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 1995).
- Katalog starych druków biblioteki Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie*, oprac. Michał Spandowski, proveniencje oprac. Joanna Borysiak, (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2010).
- Katalog starych druków Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, oprac. Maria Brynda i Anna Endzel, (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2009).

Marcin Śmiglecki, S.J. (1563–1618) i jego *Logika*

- Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, opracował Stanisław Jujeczka na podstawie kwerendy rzymskiej wykonanej wspólnie z Henrykiem Gerlicem, (Wrocław: Wydawnictwo eBoki.com.pl, 2018).
- Stanisław Łempicki, *Działalność Jana Zamoyskiego na polu szkolnictwa 1573–1605* (Kraków: Książnica Polska, 1921).
- Stanisław Łempicki, *Jan Zamoyski, jezuici i Skarga: (kilka uzupełnień i przyczynków)* (Lwów: „Drukarnia Polska”, 1912).
- Lesław Łukaszewicz, *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego* (W Krakowie: w Księgarni Stan. Gieszkowskiego, 1838, wyd. 2).
- Lesław Łukaszewicz, *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego* (Poznań: Nakładem i drukiem N. Kamińskiego i spółki, 1866, wyd. 3 większe).
- Falconer Madan, *Oxford books: a bibliography of printed works relating to the university and city of Oxford or printed or published there*, vol. 1 *A bibliography of printing and publishing at Oxford 1468–1640* (England: Clarendon Press, 1895).
- Falconer Madan, *Oxford books: a bibliography of printed works relating to the university and city of Oxford or printed or published there*, vol. 3 *Oxford literature, 1651–1680* (England: Clarendon Press, 1931).
- Ludwik Nowak, *Gnozeologiczne poglądy Marcina Śmigleckiego*, w: *Z historii polskiej logiki*, (Wrocław – Warszawa: Ossolineum, 1981), 113–172.
- Ludwik Nowak, „*Logika*” dziełem życia, w: K. Drzymała, *Ks. Marcin Śmiglecki T.J.* (Kraków: Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego, 1981).
- Ludwik Nowak, *Logika Marcina Śmigleckiego w opinii współczesnych i późniejszych*, „*Ruch Filozoficzny*” 26 (1968) z. 3: 219–222.
- Ludwik Nowak, *Wstęp*, w: Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum Aristotelis*, t. 1, oprac. Ludwik Nowak (Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1987).
- Tomasz Pawlikowski, *Metafizyczne założenia koncepcji prawdy w Logice Marcina Śmigleckiego*, „*Rocznik Filozoficzny Ignatianum*” 21 (2015) 1: 7–28.
- Tomasz Pawlikowski, *Śmiglecki Marcin*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, pod red. Andrzeja Maryniarczyka [i innych], t. 9, (Lublin: PTTA, 2008), 339–341.
- Tomasz Pawlikowski, *Śmiglecki Marcin*, w: *Encyklopedia Filozofii Polskiej*, pod red. Andrzeja Maryniarczyka [i innych], t. 2 (Lublin: PTTA, 2011), 690–691.
- Początki logiki. Przekład z angielskiego, w wielu miejscach pomnożony dodatkami i rzutem oka na historią logiki; pracą Jana Waszkiewicza* (Wilno: nakładem i drukiem Th. Glücksberga, 1830).
- Gino Roncaglia, *Smiglecius on „entia rationis”*, „*Vivarium*” 33 (1995): 27–49.
- Renata Skoczek-Kulpa, *Katalog starych druków Muzeum w Chorzowie* (Chorzów: Muzeum, 1998).
- Maurycy Straszewski, *Historja filozofji w Polsce*, przerobił i uzupełnił ks. Franciszek Kwiatkowski T. J. (Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów, 1930).

- Henryk Struve, *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych*, Wydanie drugie, w dwójnasób pomnożone, (Warszawa: nakładem autora, 1911).
- Kamila Szymańska, *Katalog starych druków Muzeum Okręgowego w Lesznie* (Leszno: Muzeum Okręgowe, 2001).
- Hippolyte Taine, *Histoire de la littérature anglaise*, vol. 3 (Paris: Hachette, 1863).
- Waldemar Voisé, *Marcin Śmiglecki: Logika (1618) Zamość, Oxford i perspektywy*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 39 (1994) nr 3–4: 118–120.
- Wiktor Wąsik, *Historia filozofii polskiej*, t. 1 (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1958).
- Zofia Wiśniowska, *Katalog starych druków Biblioteki Muzeum-Zamku w Łańcutcie* (Łańcut: Łańcut-Muzeum, 1974).
- Maria Zychowicz, *Centralny katalog starych druków w Bibliotece Narodowej. Informator* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1995).
- Maria Zychowiczowa, *Centralny katalog starych druków Biblioteki Narodowej – Bez przyszłości? Przyczynek do dyskusji*, „Roczniki Biblioteczne” 53 (2009): 187–203.
- Łukasz Żywulski, *Katalog starych druków Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Kętrzynie* (Kętrzyn: Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 2016).